

Коваленко Н.В.,кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
*Національний авіаційний університет***Kovalenko Nataliia,**Candidate of Sciences (Economics), Associate professor,
Associate Professor of the Department of International Economics,
National Aviation University

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

Коваленко Н.В. Методологічні засади систематизації методів управління розвитком підприємств.

Стаття присвячена методологічним засадам систематизації методів управління розвитком підприємств. Розкрито сутність базового поняття, а саме сутність методології. Класифіковано методи управління за численними ознаками. Проведено порівняльну характеристику традиційних методів управління розвитком підприємства, які пов'язані один з одним, доповнюють один одного та утворюють у сукупності певну систему. Запропоновано систематизацію методів управління розвитком підприємства за різними класифікаційними ознаками, що охоплює всі процеси управління. За допомогою цих методів за умови їх правильного використання стратегія переноситься в практичну площину використання, саме тоді цілі підприємства трансформуються в результати. Обґрунтовано доцільність поєднання різних методів управління розвитком підприємств, де основою постають економічні методи управління, адміністративні методи управління, соціально-психологічні методи, що виступають фундаментом управлінського впливу на розвиток підприємства.

Ключові слова: управління, розвиток підприємства, методи управління, методологія управління, методи планування.

Коваленко Н.В. Методологические основы систематизации методов управления развитием пред-

приятий. Статья посвящена методологическим основам систематизации методов управления развитием предприятий. Раскрыта суть базового понятия, а именно суть методологии. Классифицированы методы управления по многочисленным признакам. Проведена сравнительная характеристика традиционных методов управления развитием предприятия, которые связаны друг с другом, дополняют друг друга и образуют в совокупности определенную систему. Предложена систематизация методов управления развитием предприятия по различным классификационным признакам, охватывающая все процессы управления. С помощью этих методов при условии их правильного использования стратегия переносится в практическую плоскость использования, именно тогда цели предприятия трансформируются в результаты. Обоснована целесообразность сочетания различных методов управления развитием предприятий, где основой становятся экономические методы управления, административные методы управления, социально-психологические методы, которые выступают фундаментом управленческого воздействия на развитие предприятия.

Ключевые слова: управление, развитие предприятия, методы управления, методология управления, методы планирования.

Kovalenko Nataliia. Methodological principles of systematization of methods of enterprise development

management. The article is devoted to methodological principles of systematization of methods of management of enterprise development. The essence of the basic concept – methodology is revealed. Numerous management methods are classified. The comparative characteristics of traditional methods of enterprise development management, which are linked to each other, complement each other and form a certain system, are made. These management methods are interconnected, complementary and collectively form a system. The art of a leader is to choose the most effective management methods that confidently lead to the goal. Each group of methods has both advantages and disadvantages, which is why in most cases it is necessary to use a system of methods taking into account the peculiarities of the enterprise's economic activity. To date, no single classification of methods for managing enterprise development has been made. Accordingly, existing management methods need to improve and distinguish their classification features from the position of “development” of the enterprise. The whole enterprise development management system is built on the stages of activity. The influence of the subject on the object is a process of management, during which managerial decisions are made, already in the managerial decisions, the purpose, purpose, strategy and stages of activity of the enterprise. According to each stage, we highlight our management methods. Our systematization of methods of management of enterprise development has covered all management processes.

Each of the proposed methods has its advantages and disadvantages, namely the method of defining the goals of the company, it can be emphasized that these methods are quite relevant in the current economic environment, they are important at the stage of formation of the enterprise strategy. With these methods, provided they are properly used, we translate the strategy into a practical plane of use, and that is when whole businesses are transformed into results. Each company chooses its own strategy, its own management system. However, over time, both strategy and management need methods to implement them.

Key words: management, enterprise development, management methods, management methodology, planning methods.

Постановка проблеми. Кількість методів управління підприємством постійно зростає, інтеграційні та глобалізаційні процеси вимагають застосування нових або вдосконалення вже відомих методів, які будуть враховувати не лише сучасний стан ринку, але й майбутній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему вибору ефективних методів управління розвитком підприємства розглядають як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, а саме Ю. Даум, Л.О. Жилінська, М.В. Желіховська, Р.І. Жовнач, О.Є. Кузьмін, Ю.О. Нікітін, Н.І. Ленська, О.П. Романко, О.В. Рудінська, І.В. Філіпішин, Л.І. Чернобай, Т.О. Шпонька, Е.І. Юдін.

Слід зазначити, що в управлінні розвитком підприємства відчувається справжній дефіцит теоретичного підґрунтя щодо систематизації методів управління розвитком підприємств в умовах сучасних реформ, глобалізації, європейської інтеграції, входження в інформаційну цивілізацію.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є вивчення та систематизація наявних методів управління розвитком підприємства.

Вклад основного матеріалу дослідження. Будь-яке дослідження починається з визначення методологічної складової, а саме створення й розвитку нового знання, шляхів його систематизації через уведення нових понять або категорій.

Перш за все необхідно визначити базові поняття. Так, методологією прийнято вважати:

- систему методів пізнання, зокрема конкретних (у цьому разі методологія є певним арсеналом методів діяльності, при цьому замовчується методологічна роль принципів, теорій та парадигм) [16, с. 7];

- самостійну регулятивно-діяльнису систему, орієнтовану на створення діяльності як способу наукової діяльності, вчення про структуру, логічну організацію та засіб діяльності [11, с. 72];

- загальну теорію методів пізнання (такий підхід зводить методологію до такого гносеологічного утворення, що не може здійснювати регулятивні та творчі функції в науковому пізнанні та практиці) [8, с. 170];

- методологію наукового пізнання, тобто вчення про принципи побудови, форми та способи науково-пізнавальної діяльності (методологія науки надає характеристику компонентів наукового дослідження, а саме його об'єкта, предмета аналізу, завдань дослідження (або проблеми), сукупності дослідницьких засобів, необхідних для вирішення завдань певного типу, а також формує уявлення про послідовність руху дослідника в процесі вирішення завдань) [19, с. 31].

- раціональне пояснення та обґрунтування того, чому ті чи інші теорії або гіпотези приймаються або відхиляються [15].

Наведені вище підходи до розуміння методології не суперечать один одному, а виявляють фактично різний ступінь наближеності до концепції методології як інтегральної регулятивної системи. У складі системи управління виділяють два елементи, а саме суб'єкт та об'єкт управління. Сутність системності методології виявляється в поєднанні норм, принципів, закономірностей, наукових методів, емпіричних досліджень тощо. Управлінська діяльність – це поєднання методології управління й процесу управління.

Методологія управління – це вчення стосовно методів, інструментів та стратегій управлінської діяльності, які спрямовані на досягнення поставлених цілей підприємства з урахуванням усіх компонентів методології [6, с. 262].

Сьогодні в економічній науці виділяють більш ніж 14 типів науково-методологічних підходів. Деякі з них є загальнонауковими (системний, нормативний, процесний та ситуаційний). Інші ж виникли як напрям розвитку названих вище з урахуванням такого зв'язку, як тип взаємодії суб'єкта та об'єкта, а також характеру самого об'єкта.

Для досягнення цілей підприємства можуть застосовуватися різні методи. З грецької “methodos” в перекладі означає спосіб пізнання, шлях дослідження. У сучасному науковому обігу цей термін означає той спосіб, той інструментарій, за допомогою якого здійснюється процес наукового пізнання [18, с. 25]. Згідно з тлумачним словником економіста за редакцією С.М. Гончарова «метод – спосіб досягнення мети, цілі, програми, плану завдяки впорядкуванню певним чином діяльності» [2, с. 184].

Метод є важливим компонентом діяльності. В.В. Биков зазначає, що в нього входять різноманітні теоретичні та емпіричні процедури й прийоми, систематичне застосування яких приводить до досягнення поставленої мети [1, с. 4]. Іншими словами, він є систематизованою сукупністю кроків, які потрібно здійснити для розв'язання певної задачі, досягнення мети.

Поняття «метод управління» має два значення, а саме спосіб досягнення мети; прийом, спосіб або образ дії. Методи управління – це система правил і процедур вирішення різних завдань управління задля забезпечення ефективного розвитку організації [13, с. 196], або «способи здійснення управлінської діяльності, застосовувані для постановки і досягнення її цілей» [12, с. 91].

В теорії управління виділяють низку основних методів, які є сукупністю прийомів та механізмів впливу на об'єкт, за допомогою яких відбувається реалізація функцій управління [6, с. 55].

Методи управління класифікуються за численними ознаками. Вони формують економічні та соціальні

інтереси, взаємини між людьми та їх правові відносини. Через методи управління реалізується основний зміст управлінської діяльності [14, с. 107].

Управління розвитком підприємством передбачає вирішення великої кількості завдань: від планування розвитку виробництва на перспективу до регулювання окремих робочих процесів. Вирішення цих завдань породжує велику різноманітність методів управління.

Так, О.Є. Кузьмін, Л.І. Чернобай, О.П. Романко наголошують на застосуванні комплексних методів, стверджуючи, що саме вони можуть дати повний аналіз усього спектру найважливіших параметрів підприємства [9]. Р.І. Жовнач вважає, що обов'язково необхідно враховувати галузеві особливості функціонування підприємства [7].

Л.О. Жилінська пропонує класифікацію методів до розвитку підприємства з трьох позицій, а саме традиційну, тобто за критеріями, за функціями управління, з позиції стратегії [5]. М.В. Желіховська пропонує умовно класифікувати методи на три групи, такі як методи, які характеризують ринкові позиції підприємства (продукції); методи, які характеризують рівень менеджменту підприємства; методи, які характеризують рівень фінансово-економічної діяльності підприємства [4, с. 75].

Існує достатня кількість класифікацій методів управління, але найбільше значення має класифікація на основі об'єктивних законів, властивих системі управління, а також потреб та інтересів осіб, на кого спрямований вплив. За цією ознакою виділяють такі методи управління, які наведені в табл. 1.

Зазначені методи управління пов'язані один з одним, доповнюють один одного та утворюють у сукупності певну систему. Мистецтво керівника поля-

гає в тому, щоби вибрати найбільш ефективні методи управління, які впевнено ведуть до досягнення поставленої мети. Кожна група методів, наведених у табл. 1, має як переваги, так і недоліки, тому здебільшого необхідним є застосування системи методів з урахуванням особливостей господарської діяльності підприємства.

Сьогодні не вироблена єдина класифікація методів управління розвитком підприємства. Відповідно, наявні методи управління потребують удосконалення та виокремлення класифікаційних ознак з позицій розвитку підприємства. Слід зауважити, що ми розуміємо розвиток підприємства як постійно повторювальний етап, що приводить до покращення діяльності підприємства, надає підприємству переваги над конкурентами.

Вся система управління розвитком підприємства побудована на етапах діяльності. Вплив суб'єкта на об'єкт – це процес управління, під час якого приймаються управлінські рішення, а вже з управлінських рішень формуються мета, ціль, стратегія та етапи діяльності підприємства. Відповідно до кожного етапу ми виділяємо свої методи управління.

Перший етап управління розвитком підприємства проходить з оцінюванням потенціалу розвитку підприємства, проведенням детального аналізу економічної ситуації на ринку. Для виявлення потенційних загроз можна використати SWOT-аналіз.

Другий етап – це оцінювання загальної ситуації на ринку, коли вибираються методи дослідження, які дають можливість розрахувати оптимальний результат діяльності.

На третьому етапі відбувається планування розвитку підприємства, так зване формування сценаріїв розвитку з урахуванням можливих ризиків.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційних методів управління розвитком підприємства

№	Групи методів управління	Загальна характеристика	Переваги	Недоліки
1	Економічні	Метою є отримання прибутку, лідируючих позицій на ринку. Формою власності є корпоративна, державна, приватна. Суб'єктом впливу є керівник. Формою впливу на працівників є мотивація.	Стимулюються ініціативність, творчий потенціал працівників на основі задоволення матеріальних потреб.	Залишаються незадоволеними багато потреб, що лежать поза сферою матеріального інтересу, що знижує мотивацію.
2	Організаційно-правові	Метою є виконання планів. Формою власності є державна. Суб'єктами впливу є керівник, колектив. Формою впливу на працівників є нормативні та методичні документи.	Обов'язковості виконання покладених завдань та відповідальності персоналу за результати своєї діяльності; адресності розпоряджень.	Примус персоналу до праці, відсутні дієві стимули праці.
3	Соціально-психологічні	Метою є вдосконалення та підвищення ефективності діяльності як окремого індивідуума, так і колективу загалом. Формою власності є приватна. Суб'єктом впливу є керівник. Формою впливу на працівників є управління соціально-психологічним «кліматом» в колективі.	Майже без матеріальних затрат.	Відсутнє матеріальне заохочення працівників; неможливо спрогнозувати реакцію та результати.

Четвертий етап розвитку є заключним, в результаті якого проводиться оцінювання ймовірності досягнутих результатів та визначаються подальші дії.

У табл. 2 запропоновано систематизацію методів за різними класифікаційними ознаками.

Запропонована систематизація методів управління розвитком підприємства охопила всі процеси управління. Кожен із запропонованих методів має свої переваги та недоліки, однак, аналізуючи табл. 2, а саме метод визначення цілей підприємства, можемо наголосити на тому, що ці методи є досить актуальними в сучасних умовах господарювання, вони є важливими на етапі формування стратегії підприємства. За допомогою цих методів за умови їх правильного використання можна перенести стратегію в практичну площину використання, саме тоді цілі підприємства трансформуються в результати.

Кожне підприємство вибирає власну стратегію, власну систему управління. Однак з часом й стратегія, й управління потребують методів реалізації. В табл. 2 наведено приклад найбільш поширених та ефективних методів управління реалізації стратегії, які впливають на розвиток підприємства й можуть забезпечити ефективну реалізацію стратегії.

Методи планування та прогнозування діяльності підприємства активно використовуються на практиці. Однак щодо України, то тут є низка прогалин в організації бізнес-планів. Українське законодавство сьогодні не закріплює обов'язковості розроблення бізнес-плану. Незважаючи на прагнення країни приєднатися до європейської спільноти та підвищити стандарти якості продукції, послуг та принципів ведення бізнесу, значно поширена позиція, яка заперечує доцільність розроблення розгорнутого бізнес-плану й передбачає

Таблиця 2

Систематизація методів управління розвитком підприємств

№	Класифікація методів	Назва методу	Опис методу	Головна ідея	Автори
1	2	3	4	5	6
1	Методи визначення цілей підприємства [17, с. 251]	Key Performance Indicators, (KPI)	Система фінансових і нефінансових показників, що впливають на зміну результатів щодо стратегічної цілі.	Метод управлінської діяльності, що забезпечує передбачення можливих результатів діяльності та планування шляхів їх досягнення.	Першим укладачем є Пітер Друкер у 50-х рр. XX століття.
		Balanced Scorecard (BSC)	Система збалансованих показників, яка підвищує ефективність досягнення цілей підприємства [3].	Управляє ключовими процесами, а саме формуванням стратегії; комунікацією та зв'язком; бізнес-плануванням; зворотним зв'язком.	Роберт Каплан і Девід Нортон на початку 1990-х рр.
		Метод ключових рішень під час формування стратегії [17].	Встановлює вплив зовнішнього середовища на формування стратегії підприємства.	Ключовим рішенням є формування цілей підприємства.	–
2	Методи управління реалізацією стратегії	Total Quality Management (TQM)	Метод безперервного підвищення якості всіх організаційних процесів.	Компанія повинна працювати не тільки над якістю продукції, але й над якістю організації роботи персоналу.	Вільям Демінг; вперше було використано в Японії та США.
		Value-based management	Метод посилення орієнтації підприємства на зовнішні очікування та прийняття ефективних фінансово-економічних рішень [3].	Основним показником для оцінювання результатів діяльності підприємства є його вартість.	Вперше теоретично обґрунтував Альфред Раппапорт. Ідея зародилася у 80-х рр. XX століття у США.
		Beyond Budgeting	Метод гнучкого розподілу бюджету.	Детальний бюджет замінено на поетапний план дій. Звітний період не прив'язаний до календарного року.	Джеремі Хоуп, Робін Фрейзер, Пітер Банс; розвивається з 1990-х рр.
		Шість Сигм	Виявлення та встановлення причин дефектів продукції, розроблення плану заходів, вжиття яких спрямоване на усунення дефектів.	Підвищення якості продукції, послуг та ефективності діяльності.	Компанія "Motorola" та її інженер Біл Сміт (з 1986 р.).

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6
3	Методи планування та прогнозування діяльності підприємств	Бізнес-планування	Підготовлений плановий документ, який розкриває всі аспекти будь-якого проекту.	Реалізація нової ідеї, визначення необхідного фінансового забезпечення, отримання певного зиску.	В обігу після переходу в ринкову економічну систему.
		Прогнозування	Метод дає змогу прорахувати можливі наслідки різних варіантів розвитку подій.	Отримання картини майбутнього, яку можна використовувати як основу в процесі планування.	
		Динамічне планування	Відображення будь-яких змін у реальному часі.	Заздалегідь визначений порядок дій, які потрібні для досягнення поставленої мети.	
4	Методи діагностики зовнішнього та внутрішнього станів підприємства	SWOT-аналіз	Метод аналізу дає змогу провести детальне вивчення зовнішнього й внутрішнього середовищ.	Формування узагальненого інформаційного потенціалу.	Вперше введений у 1963 р. в Гарварді Кеннетом Ендрюсом.
		PIMS-аналіз	Метод аналізу впливу ринкової стратегії на прибуток.	PIMS є спробою звести всі змінні, які впливають на довгострокову прибутковість компанії.	Розроблений у середині 60-х рр. у компанії "General Electric".
		PEST-аналіз	Метод аналізу, який призначений для виявлення політичних, економічних, соціальних та технологічних аспектів зовнішнього середовища, які впливають на підприємство.	Дослідження зовнішніх сил, що впливають на діяльність підприємства.	Створений професором Гарварду Френсісом Агіларом у 1967 р.
		GAP-аналіз	Метод аналізу, що вивчає стратегічне розходження між бажаним і реальним.	Досліджує проблеми, що виявляються як розрив, що виникає під час реалізації плану змін між тими показниками та результатами, досягнення яких планувалося, й тим, що вийшло в реальності.	Розроблений у Стенфордському дослідницькому інституті в Каліфорнії.
		VRIO-аналіз	Метод виявлення найбільш важливих ресурсів підприємства для створення конкурентної переваги на ринках.	Виявлення найбільш важливих для формування конкурентної переваги підприємства ресурсів, а також визначення стратегічних наслідків їх використання.	–
		Аналіз п'яти сил Портера (Porter five forces analysis)	Метод, який аналізує появу нових «гравців» на ринку, появу товарів-замінників тощо.	Вироблення стратегії бізнесу.	Майкл Портер у Гарвардській бізнес-школі у 1979 р.

як альтернативу стисле техніко-економічне обґрунтування. Іноді вважається, що відсутність проробленого бізнес-плану може бути компенсована знанням «глибин» вітчизняного бізнесу та інтуїцією [10].

Прогнозування полягає у встановленні логічної послідовності розвитку подій крок за кроком та визначає можливі варіанти майбутніх подій. Динамічне планування на практиці – це постійний моніторинг подій, коригування планів або розроблення нових, що відповідають сучасним вимогам. Такі методи є важливими для управління розвитком підприємства.

Методи діагностики зовнішнього та внутрішнього станів підприємства на практиці можуть бути пристосовані до будь-якого об'єкта управління та мають високу ефективність (GAP-аналіз, VRIO-аналіз), SWOT-метод поверхнево класифікує підприємство й складно адаптується до змін зовнішнього середовища. Під час кризи підприємства відмовляються від PEST-аналізу, адже аналіз не враховує такі важливі фактори, як екологічні та демографічні. Однак для більш точного аналізу рекомендовано зіставляти результати PEST- і SWOT-аналізів. Результати за методом аналізу

PIMS дають змогу оцінити перспективи розвитку підприємства, оскільки проведення аналізу базується на базі даних тисячі компаній.

Результатом дослідження є систематизація методів управління розвитком підприємства на різних етапах здійснення управління підприємством, що в майбутньому сприятиме успішному розвитку бізнес-процесів.

Кожен метод важливий в управлінні підприємством, адже може змінити якість товарів та послуг. Підприємство може стати конкурентоспроможним, а може, навпаки, стати банкрутом.

Висновки. Систематизувавши основні методи управління, можемо зробити висновок, що в управлінні розвитком підприємства доцільно поєднувати

різні методи управління. Базовою основою мають стати економічні методи управління, а оскільки будь-якою системою потрібно управляти, то на підприємстві не обійтися без адміністративних методів управління. Водночас сьогодні на перше місце виходять соціально-психологічні методи, адже взаємини в колективі є дуже важливим фактором розвитку, тобто традиційні методи управління розвитком підприємства є фундаментом управлінського впливу на розвиток підприємства, а методи визначення цілей підприємства, методи управління реалізацією стратегії, методи планування та прогнозування діяльності підприємств та методи діагностики зовнішнього та внутрішнього станів підприємства вже є додатковими блоками в системі.

Список використаних джерел:

1. Быков В.В. Методы науки. Москва : Наука, 1974. 215 с.
2. Гончаров С.М., Кушнір Н.Б. Тлумачний словник економіста. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
3. Даум Ю. Новые методы и инструменты управления предприятием. URL: <http://www.cis2000.ru/Budgeting/Mailing/NewMethodsC.shtml> (дата звернення: 16.07.2019).
4. Желіховська М.В. Методи оцінки ринкових позицій підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 1. С. 75–79.
5. Жилінська Л.О. Теорія, методологія, практика управління розвитком промислових підприємств : монографія. Маріуполь : ПДТУ, 2015. 429 с.
6. Жилінська Л.О. Управління розвитком машинобудівних підприємств на стратегічну перспективу : дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Маріуполь, 2016. 436 с.
7. Жовнач Р.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств сільськогосподарського машинобудування : монографія. Кіровоград : Ексклюзив-Систем, 2015. 384 с.
8. Загороднюк С.В., Євмешкіна О.Л., Лещенко В.В. Методологія наукових досліджень з державного управління : хрестоматія. Київ : НАДУ, 2014. 180 с.
9. Кузьмін О.Є. та ін. Методи аналізування конкурентоспроможності підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.10. С. 159–166.
10. Масловська М.В., Перевозчикова Н.О. Особливості процесу бізнес-планування в сучасних умовах розвитку України. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2474> (дата звернення: 17.07.2019).
11. Наливайко Н.В. Социальные основы и гносеологическая природа научной деятельности. Новосибирск : Наука, 1985. 175 с.
12. Поршнев А.Г., Румянцев З.П., Саломатина Н.А. Управление организацией : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ИНФРА-М, 2002. 669 с.
13. Поршнев А.Г., Кибанов А.Я., Гунин В.Н. Управление организацией : энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 2001. 822 с.
14. Рудінська О.В., Ленська Н.І. Сучасна структура та ефективність методів менеджменту. *Market economy: modern management theory and practice*. 2016. Vol. 15. Iss. 2 (33). С. 105–122.
15. Філіпішин І.В. Управління розвитком промислових підприємств: підходи та методологія. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 2 (12). Т. 3. URL: [file:///C:/Users/Sanya/Downloads/95638-201702-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Sanya/Downloads/95638-201702-1-SM%20(1).pdf) (дата звернення: 12.07.2019).
16. Шостаковська А.В. Формування системи контролю якості розвитку промислових підприємств : дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Київ, 2018. 211 с.
17. Шпонька Т.О., Нікітін Ю.О. Практичний досвід використання методів управління підприємством в умовах динамічності зовнішнього середовища. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3 (153). С. 248–249.
18. Щетинін А.І. Політична економія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 480 с.
19. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки. Москва : Наука, 1978. 392 с.

References:

1. Bykov V.V. (1974) *Metody nauki* [Science methods]. Moskva : Nauka (in Russian).
2. Goncharov S.M., Kushnir N.B. (2009) *Tlumachnij slovník ekonomista* [The economist's explanatory dictionary]. Kiyiv : Centr uchbovoyi literaturi (in Ukrainian).
3. Daum Yu. Novye metody i instrumenty upravleniya predpriyatiem [New methods and tools of enterprise management]. URL: <http://www.cis2000.ru/Budgeting/Mailing/NewMethodsC.shtml> (data zvernennya: 16.07.2019).
4. Zhelihovska M.V. (2009) *Metodi ocinki rinkovih pozicij pidpriyemstva* [Methods of estimation of market positions of the enterprise]. *Visnik Hmel'nickogo nacionalnogo universitetu*, vol. 6, no. 1, pp. 75–79.
5. Zhilinska L.O. (2015) *Teoriya, metodologiya, praktyka upravlinnya rozvitkom promislivih pidpriyemstv* [Theory, methodology, practice of industrial enterprise development management] : monografiya. Mariupol : PDTU.

6. Zhilinska L.O. (2016) Upravlinnya rozvitkom mashinobudivnih pidpriyemstv na strategichnu perspektivu [Management of development of machine-building enterprises on strategic perspective] : dis. na zdobuttya nauk. stupenya doktora. ekon. nauk : 08.00.04 "Ekonomika ta upravlinnya pidpriyemstvami (za vidami ekonomichnoyi diyalnosti)". Mariupol.
7. Zhovnach R.I. (2015). Upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpriyemstv silskogospodarskogo mashinobuduvannya [Management of the competitiveness of agricultural machinery enterprises] : monografiya. Kirovograd : Eksklyuziv-Sistem.
8. Zagorodnyuk S.V. (2014) Metodologiya naukovih doslidzhen z derzhavnogo upravlinnya [Methodology of Scientific Research in Public Administration] : hrestomatiya / uporyad.: S.V. Zagorodnyuk, O.L. Yevmyeshkina, V.V. Leshenko ; za zag. red. d-ra polit. nauk K.O. Vashenka. Kiyiv : NADU.
9. Kuzmin O.Ye. (2011) Metodi analizuvannya konkurentospromozhnosti pidpriyemstv [Methods of analyzing the competitiveness of enterprises] / O.Ye. Kuzmin ta in. *Naukovij visnik NLTU Ukrayini*. Vol. 21.10, pp. 159–166.
10. Maslovska M.V., Perevozchikova N.O. (2013) Osoblivosti procesu biznes-planuvannya v suchasnih umovah rozvitku Ukrayini [Features of the process of business planning in modern conditions of development of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*. Vol. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2474> (data zvernennya: 17.07.2019).
11. Nalivajko N.V. (1985) Socialnye osnovy i gnoseologicheskaya priroda nauchnoj deyatel'nosti [Social bases and epistemological nature of scientific activity]. Novosibirsk : Nauka (in Russian).
12. Porshnev A.G. (2002). Upravlenie organizaciej [Organization Management] : uchebnyk / A.G. Porshnev, Z.P. Rumyancheva, N.A. Salomatina ; 2-e izd., pererab. i dop. Moskva : INFRA-M (in Russian).
13. Porshnev A.G. (2001). Upravlenie organizaciej [Organization Management] : enciklopedicheskij slovar / pod red. A.G. Porshneva, A.Ya. Kibanova, V.N. Gunina. Moskva : INFRA-M (in Russian).
14. Rudinska O.V., Lenska N.I. (2016) Suchasna struktura ta efektyvnist metodiv menedzhmentu [Today, the structure and effectiveness of management methods]. *Market economy: modern management theory and practice*. Vol. 15. Iss. 2 (33), pp. 105–122.
15. Filipishin I.V. (2015) Upravlinnya rozvitkom promislivih pidpriyemstv: pidhodi ta metodologiya [Industrial enterprise development management: approaches and methodology]. *Teoretichni i praktichni aspekti ekonomiki ta intelektualnoyi vlasnosti*. Vol. 2 (12), no. 3. URL: [file:///C:/Users/Sanya/Downloads/95638-201702-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Sanya/Downloads/95638-201702-1-SM%20(1).pdf) (data zvernennya: 12.07.2019).
16. Shostakovska A.V. (2018) Formuvannya sistemi kontrolyu yakosti rozvitku promislivih pidpriyemstv [Formation of quality control system for development of industrial enterprises] : dis. na zdobuttya nauk. stupenya doktora. ekon. nauk : 08.00.04 "Ekonomika ta upravlinnya pidpriyemstvami (za vidami ekonomichnoyi diyalnosti)". Kyiv.
17. Shponka T.O., Nikitin Yu. (2014) Praktichnij dosvid vikoristannya metodiv upravlinnya pidpriyemstv v umovah dinamichnosti zovnishnogo seredovisha. [Practical experience of using enterprise management methods in the conditions of dynamic environment]. *Aktualni problemi ekonomiki*, vol. 3 (153), pp. 248–249.
18. Shetinin A.I. (2011) Politichna ekonomiya [Political Economy]. Kyiv : Centr uchbovoyi literaturi (in Ukrainian).
19. Yudin E.G. (1978) Sistemnyj podhod i princip deyatel'nosti [System approach and principle of activity. Methodologist. problems today. science] : Metodolog. problemy sovrem. nauki. Moskva : Nauka (in Russian).